Облікова картка ДіР

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0226U001164

Державний реєстраційний номер: 0125U001404

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 21-01-2026

II. Етап виконання ДіР

Номер етапу: 1

Назва етапу: Аналіз змін у словниковому складі української мови, викликаних дистанціюванням від здавна вживаних лексичних одиниць, що мають ілюзорну подібність до росіїзмів

Початок етапу: 03.2025

Закінчення етапу: 12.2025

Вид звітного документа: Остаточний звіт

III. Відомості про виконавця ДіР

Повне найменування юридичної особи (або ПІБ фізичної особи): Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05416998

Місцезнаходження: вул. Грушевського, буд. 4, м. Київ, 01001, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Розмір організації:

Телефон: 380442790292, 380442787182

IV. Відомості про співвиконавців ДіР

V. Відомості про замовника ДіР

Повне найменування юридичної особи (або ПІБ фізичної особи): Національна академія наук України

Код за ЄДРПОУ: 00019270

Місцезнаходження: вул. Володимирська, буд. 54, м. Київ, 01601, Україна

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Розмір організації:

Телефон: 380442343243

VI. Джерела, напрями та обсяги фінансування ДіР

Підстава для проведення ДіР: 34 - договір (замовлення) з центральним органом виконавчої влади, академією наук (головними розпорядниками бюджетних коштів на проведення НДДКР)

Напрям фінансування: 2.1 - фундаментальні дослідження

Джерела фінансування

7713 - кошти держбюджету

Код програмної класифікації видатків і кредитування (КПКВК): 6541030

Фактичний обсяг фінансування (тис. грн.): 70.000

VII. Відомості про ДіР

Назва роботи українською:

Давня лексика української мови на тлі суспільних змін

Назва роботи англійською:

Ancient vocabulary of the Ukrainian language in the context of social changes

Реферат українською:

Мета дослідження – простежити зміни в словниковому складі української літературної мови, спричинені тенденціями уникнення та заміни в сучасному узусі здавна вживаних лексичних одиниць, що мають формальну подібність до росіїзмів. У ході виконання роботи над додатковою відомчою темою «Давня лексика української мови на тлі суспільних змін» (березень – грудень 2025 р.) було окреслено теоретико-методологічні засади вивчення процесів пасивізації давньої лексики української літературної мови в соціолінгвістичному та історико-лінгвістичному вимірах; описано соціокультурні чинники, що впливають на формування негативної оцінки формально подібних до російських лексем у сучасному дискурсі; проаналізовано роль синонімії української мови в процесах витіснення питомих слів і формуванні конкуренції між синонімічними одиницями з різним ступенем формальної віддаленості від російської мови; описано динаміку функційного потенціалу питомих (корінних) лексем у діахронії. Ключові слова: УКРАЇНСЬКА МОВА, РОСІЙСЬКА МОВА, ЛЕКСИКА, ПСЕВДОРОСІЇЗМ, ПУРИЗМ, ПАСИВІЗАЦІЯ, ІСТОРИЧНА ЛІНГВІСТИКА, СОЦІОЛІНГВІСТИКА.

Реферат англійською:

The aim of the study is to trace changes in the lexical composition of the Ukrainian literary language caused by tendencies to avoid and replace long-established lexical units in contemporary usage that exhibit formal similarity to Russianisms. In the course of work on the additional departmental research topic “Ancient Vocabulary of the Ukrainian Language in the Context of Social Change” (March–December 2025), the theoretical and methodological foundations for studying the processes of passivization of ancient vocabulary in the Ukrainian literary language were outlined from sociolinguistic and historical-linguistic perspectives; sociocultural factors influencing the formation of negative evaluations of lexemes formally similar to Russian ones in contemporary discourse were described; the role of Ukrainian synonymy in the processes of displacement of native words and in the formation of competition between synonymous units with different degrees of formal distance from the Russian language was analyzed; and the dynamics of the functional potential of native (indigenous) lexemes in diachrony were examined. Keywords: UKRAINIAN LANGUAGE, RUSSIAN LANGUAGE, LEXICON, PSEUDO-RUSSIANISM, PURISM, PASSIVIZATION, HISTORICAL LINGUISTICS, SOCIOLINGUISTICS.

Індекс УДК:

Коди тематичних рубрик: 16.21.47.11

Керівники роботи

Власне Прізвище Ім'я По-батькові: Гончаренко Аліна Володимирівна

Науковий ступінь: к. філол. н.

Вчене звання:

Ідентифікатор ORCID ID:

Додаткова інформація:

VIII. Наукова (науково-технічна) продукція (НТП)

Назва НТП українською: Серія наукових публікацій

Назва НТП англійською: Series of scientific publications

НТП, яку передбачалося створити: Створено

Причини, через які НТП не було створено:

Отримані результати: Методи, теорії, гіпотези

Галузь застосування: Мовознавство

Реєстраційний номер картки технології:

Опис НТП: У серії наукових публікацій за темою дослідження окреслено причини появи викривлених уявлень про національну ідентичність, зокрема в її мовному вияві; простежено шляхи пасивізації лексем, що належать до літературного фонду української мови та викликають асоціації з відповідними російськими назвами; показано питому природу давніх елементів української мови, що їх мовці-нефахівці сприймають не як корінну лексику, а як накинуті російські одиниці.

Соціально-економічна спрямованість НТП: Інше (Розвиток соціально-гуманітарної сфери суспільства, а відтак – і опосередкований вплив на економічний розвиток держави)

Вплив НТП на довкілля: Не впливає

Впровадження НТП: Впроваджено

Практична реалізація НТП

Початок етапу: 03.2025

Закінчення етапу: 12.2025

Споживачі продукції:

Перспективні ринки:

Характер співробітництва з інвестором

Потрібний обсяг інвестицій, тис. грн.:

Права, що надаються інвестору після завершення роботи:

Наявність бізнес-плану:

Техніко-економічне обгрунтування:

Потенціальний обсяг продажу, тис. грн.:

Очікуваний термін окупності (років):

Додаткова інформація:

IX. Бібліографічний опис

Гончаренко А. В. Суспільні зміни як каталізатор пасивізації давньої лексики української мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 90. Т. 1. С. 232–237. DOI 10.24919/2308-4863/90-1-18 .

Гончаренко А. В. Корінна лексика української мови крізь призму нових суспільних стереотипів: проблеми функціональної переоцінки. Проблеми гуманітарних наук. 2025. Вип. 63. С. 16–23. DOI 10.24919/2522-

4565.2025.63.2 .

Гончаренко А. В. Пасивізація корінної лексики української мови в умовах непрямого російського впливу: соціолінгвістичний аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 93. Т. 1. С. 306-312. DOI 10.24919/2308-4863/93-1-44

Гончаренко А. В. Росіїзми чи корінна лексика української мови: історико-лінгвістичний погляд. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 44.

Гончаренко А. В. Давня українська лексика в контексті деколонізаційних процесів. Матеріали міжнародної наукової конференції «Проблеми загального, порівняльно-історичного та зіставного мовознавства (до 100-річчя від дня народження члена-кореспондента НАН України Ореста Борисовича Ткаченка)». Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2025.

Гончаренко А. В. Процеси пасивізації давньої української лексики під час російсько-української війни: причини, перебіг, наслідки. Інноваційні явища vs традиція в мовах європейського культурного ареалу. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго (у друці).

X. Заключні відомості

Керівник юридичної особи

Ажнюк Богдан Миколайович
д. філол. н.

Перелік осіб-виконавців

Гончаренко Аліна Володимирівна
(к. філол. н., 10.02.02)

Відповідальний за підготовку облікових документів

Гончаренко Аліна Володимирівна

Телефон

+380667323724

Реєстратор

Юрченко Тетяна Анатоліївна

Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності

Юрченко Тетяна Анатоліївна